

Boštjan Mihelj, Ljubljana

NA SLEDI ZA IZGUBLJENO ALMANACHOVO SLIKO

Edvard Strahl, rojen 1817 v Novem mestu, je bil lastnik in »kustos« ogromne zbirke umetnostnih predmetov, katere velik del so predstavljale velike slike, risbe in bakrorezi. Vse te umetnine – v večini je šlo za dela kranjskih in na Gorenjskem delujočih slikarjev – je hranil na svojem gradu v Stari Loki (sl. 1). Grad je bil nedvomno svojevrsten muzej, saj je zbirka veljala, vsaj kar se tiče likovne umetnosti, za eno največjih na Kranjskem in celo na Slovenskem. Po smrti Edvarda Strahla – umrl je leta 1884 – so umetnine po zaslugi njegovega sina Karla viteza Strahla (1850–1929) do leta 1930 ostale na gradu. Na pobudo Narodne vlade iz leta 1919, je Karel Strahl v zadnjih letih svojega življenja sestavil obsežen popis zbirke dragocenih umetnin na starološkem gradu. Po njegovi smrti so si bili dediči enotni, da bi najprimernejše nove prostore za umetnine zagotavljala Narodna galerija in Narodni muzej (oba v Ljubljani). Večina umetniških predmetov je bila odkupljena in še danes predstavlja jedro zbirk teh dveh ustanov.¹

Žal pa se je v naslednjih desetletjih, v času selitve fonda iz ene inštitucije v drugo, nekaj slik izgubilo. Tako v omenjenem katalogu, v razdelku, kjer Karel Strahl opisuje oljne slike, ki so krasile hodnik drugega nadstropja, beremo:

* Prispevek je nastal na podlagi ugotovitev, do katerih je avtor prišel v študijskem letu 2001–2002 ob pisanju naloge o Almanachovi *Kmečki družini* pri proseminarju doc. dr. Mateja Klemenčiča na Oddelku za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Uredništvo je avtorja spodbudilo k objavi notice v upanju, da bi se pogrešana slika s pomočjo fotografske dokumentacije vendarle našla. Opozorili pa bi radi tudi na problem »izgubljenih« slik, ki so iz Strahlove zbirke prišle v Narodni muzej, od tam pa (deloma) v Narodno galerijo, saj je podobna usoda kot *Krošnjarja* očitno doletela vsaj še eno sliko, portret Janeza Gregorja Dolničarja: cf. Ana LAVRIČ, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve po dokumentih Janeza Antona Dolničarja*, in: Janez Gregor DOLNIČAR, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve. Ljubljana 1701–1714* (ed. Ana Lavrič), Ljubljana 2003, p. 495, n. 385. (op. ur.)

¹ Emilijan CEVC, *Spis Edvarda Strahla o umetnostnih razmerah na Kranjskem. Loški razgledi*, XVII, 1970, pp. 80–83. Cf. tudi Janko POLEC, *Spominu Edvarda in Karla Strahla, Zbornik za umetnostno zgodovino*, X, 1930, pp. 45–112.

»UNBEKANNTER MALER DES 17. JAHRHUNDERTS.«

»185. Gruppe zechender Bauern in krainischer Landstracht, Leinwand 166 cm hoch, 121 cm breit. Dieses beachtenswerte Bild war immer in Altack und dürfte von einem fahrenden Künstler aus dem Kreise des Haager Malers Verelst an Ort und Stelle gemalt worden sein. Bilder gleicher Art waren im Schloß Billichgraz, Gegenstück No. 189.«²

Navedenih je torej nekaj osnovnih podatkov: gre za sliko neznanega avtorja iz 17. stoletja, na kateri je skupina popivajočih kmetov, oblečenih v kranjske narodne noše, format slike, ki je slikana na platno, je 166 x 121 cm, vedno je bila v Stari Loki, naslikana naj bi bila celo na kraju samem. Avtorstvo je Strahl dopolnil s podatkom, da gre za potujočega slikarja iz kroga haaškega slikarja Verelsta.³ Sliko je uvrstil pod zaporedno številko 185, sliko pod številko 189 pa je predlagal kot pendant.

Sliko danes poznamo pod naslovom *Kmečka družina* (sl. 2), razstavljena pa je v stalni zbirki evropskih slikarjev v Narodni galeriji v Ljubljani. Identifikacija ni sporna, saj je opis bolj ali manj korekten, format pa bi se povsem ujemal, če bi Karel Strahl tedaj, ko je sliko izmeril, le-to vzel iz okvirja.⁴ Nenazadnje pa sliko lahko prepoznamo tudi na fotografiji Franceta Steleta, na kateri jo vidimo v hodniku drugega nadstropja, v zahodnem delu gradu, v družbi nekaterih drugih slik, med drugim znamenitega Metzingerjevega portreta Leopolda grofa Lamberga.⁵ Kljub temu, da avtorstvo naše slike ni izpričano, je bila v literaturi sprejeta atribucija Almanachu, ki jo je prva predlagala Anica Cevc, potrjuje pa jo med drugim precejšnja podobnost z *Dečkom s puranom*, ki je v inventarju zbirke Marksa Antona Polhograjskega, ki je umrl leta 1731, omenjena kot Almanachovo delo.⁶

² Janko POLEC, Katalog Strahlove zbirke slik, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, X, 1930, p. 141.

³ Pri tem je gotovo mislil na Pietra Verelsta (ok. 1618–1678), ki je bil nizozemski slikar žanrskih prizorov, kot so *Pivski kmetje*, *Kadilec*, ipd. Cf. Uroš LUBEJ, Prispevki k biografijam na Kranjskem delujočih flamskih in holandskih slikarjev druge polovice XVII. stoletja, *Acta historiae artis Slovenica*, II, 1997, pp. 33–25.

⁴ Danes za to sliko veljajo mere 169 x 122,8 cm, Strahl pa jo opisuje kot 166 x 121 cm veliko.

⁵ Fotografija je bila objavljena že v POLEC 1930, cit. n. 1, p. 139. Vidimo jo v skrajšavi, a je vendarle docela razpoznavna.

⁶ Federico ZERI – Ksenija ROZMAN, Nemški in srednjeevropski slikarji, *Evropski slikarji* (Ljubljana, Narodna galerija, 1997), Ljubljana 1997, p. 147. Cf. tudi Federico ZERI, Flamski in holandski slikarji, *Tuji slikarji od 14. do 20. stoletja* (Ljubljana, Narodna galerija, 1983), Ljubljana 1983, pp. 75–78; Federico ZERI – Ksenija ROZMAN, Nemški in srednjeevropski slikar-

1. Stara Loka, grad, hodnik v drugem nadstropju z delom Strahlove zbirke (stara fotografija)

Ne glede na to, ali bo atribucija obveljala tudi v prihodnje, bi bilo za študij slikarstva poznega 17. stoletja še kako pomembno raziskati tudi sliko, ki jo Karel Strahl v svoji zbirki omenja kot pendant *Kmečke družine*. V svoj popis jo je uvrstil pod zaporedno številko 189 in tam lahko beremo:

»UNBEKANNTER MALER DES 17. JAHRHUNDERTS.«

»189. Bauer aus der Innerkrainergegend einen Rückenkorb (Kraxe) tragend. Leinwand 155 cm hoch, 127 cm breit. War immer in Atlack. Gegenstück zu No 185.«⁷

Tudi na tem mestu navede kot avtorja neznanega slikarja 17. stoletja, je pa pri opisu bolj redkobeseden: piše, da je upodobljen kmet z Notranjske, ki nosi nahrbtni koš. Pove še to, da gre za olje, slikano na platno, velikosti 155 x 127 cm, in da je bila slika vedno v Stari Loki. Za konec ponovno opozori, da naj bi šlo za pendant sliki pod zaporedno številko 185.

ji, *Evropska tihožitja iz slovenskih zbirk* (Ljubljana, Narodna galerija, 1989), Ljubljana 1989, p. 54; Michele TAVOLA, La presenza di Almanach in un'importante mostra bresciana: alcune considerazioni a margine, *Acta historiae artis Slovenica*, VI, 2001, pp. 175–185.

⁷ POLEC 1930, cit. n. 1, p. 141.

Sliki sta v Strahlovem popisu štiri zaporedne številke oddaljeni ena od druge, ravno toliko tudi kasneje v Narodnem muzeju v Ljubljani, ki je leta 1930, ko je umrl Karel vitez Strahl, med drugim dobil v last tudi ti dve umetnini. Tam je prva evidentirana pod inv. št. 9897 in s starim naslovom *Berači*, druga ima inv. št. 9901, nosi naslov *Krošnjar* (sl. 3), poleg pa je pripis, da gre za oljnato podobo na platnu, v okvirju, velikosti 159 x 130 cm. Mere so ponovno nekoliko večje kot pri Strahlu, a jih poleg inventarnih številok vendarle lahko štejemo kot dokaz, da je *Krošnjar* iz Narodnega muzeja v resnici Strahlova slika 189.

Leta 1946 sta sliki *Berači* in *Krošnjar* ponovno menjali lastnika, saj so ju preselili v Narodno galerijo v Ljubljani. *Berači* so dobili novo ime in postali *Kmečka družina*, za *Krošnjarjem* pa se je izgubila vsaka sled. Tako je pod zaporedno številko 98 in z inv. št. 9901 kot »Krošnjar, olje, platno«⁸ še evidentiran v Narodnem muzeju in sicer na seznamu kipov in slik, ki so bile leta 1946 izročene Narodni galeriji. Prav tam najdemo tudi s svinčnikom pripisano inv. št. NG 543, ki naj bi jo slika nosila v Narodni galeriji oziroma s katero naj bi tja prišla, vendar je pod to številko tam ne najdemo, kakor tudi ni dokumentirana v njihovi fototeki.⁹

Tudi v dokumentaciji Narodnega muzeja žal ne moremo najti negativa ali fotografije iskane slike,¹⁰ tako da ostaja edini vir za prepoznavnost zgoraj omenjena fotografija dr. Franceta Steleta. Na njej vidimo sliko v skrajšavi, vendar ni vidna v celoti, saj nekaj zgornjega dela slike ni bilo ujetega v objektiv. Vendarle lahko prepoznamo motiv. Celopostavna sedeča moška figura je upodobljena v levem polprofilu, a z obrazom proti gledalcu. Oblačila, ki jih nosi, pripadajo kmečkemu okolju, poleg tega je figura zaznamovana z dvema »atributoma« – dolgo

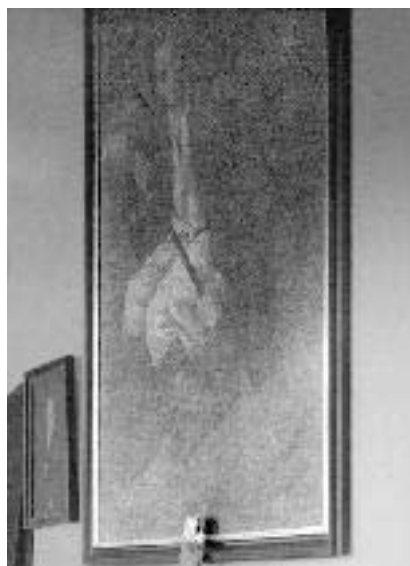
⁸ Iz arhiva Narodnega muzeja Slovenije, po dokumentu št. 514/46, z dne 5. 12. 1946.

⁹ Na tem mestu bi se rad zahvalil uslužbencem Narodne galerije, še zlasti dr. Kseniji Rozman za izhodiščne napotke pri mojem raziskovanju obravnavane teme, mag. Barbari Jaki za podatke o slikarskem gradivu, dr. Andreju Smrekarju za odobritev vpogleda v del arhiva, vodji Dokumentacijskega oddelka, mag. Mojci Jenko za pomoč pri pregledovanju arhiva in vodji Fototečnega oddelka, Jassmini Marijan za odobritev vpogleda v fotografsko gradivo.

¹⁰ Prav tako gredo zahvale Narodnemu muzeju, še posebej dr. Jasni Horvat in mag. Darku Knezu za pomoč pri pregledovanju tamkajšnje dokumentacije in fototeke. Hvala tudi Jerneju Hudolinu (Restavratorski center RS) in Magdi Miklavčič Pintarič (Uprava za varstvo kulturne dediščine RS) za pomoč pri preverjanju, če bi se iskana slika morda našla v kateri od teh dveh ustanov.

2. Almanach, *Kmečka družina*, Ljubljana, Narodna galerija

3. Almanach (?), *Krošnjar*, nekoč Stara Loka, grad (detajl sl. 1)

palico in nahrbtnim košem. Palico, ki je obrnjena in verjetno prslonjena k tlom, upodobljenec drži z obema rokama, levica je ob levem stegnu, desnico ima nekoliko višje, pred seboj. Zdi se, da je zazrt v nas, da je poziral slikarju. Popis Strahlove zbirke umetnin, objavljen leta 1930 v Zborniku za umetnostno zgodovino, nam ob opisu slike, ki jo danes poznamo kot *Kmečko družino*, ponudi opombo, ki pravi, da »ta slika, kakor ona pod 189 zaslužita posebno pozornost, ker nam predočujeta kmete – domačine v ta čas običajni narodni noši. Obrazi so brezdvomno slikani po naravi in se je iz teh skic pozneje sestavila slika.«¹¹

Sliki sta bili par. Portretno obarvan kmečki žanr, kot nam kaže *Kmečka družina*, slikarju ni bil tuj, zdi se, da so mu kmetje, ti preprosti ljudje, ponujali velike možnosti za raziskovanje človekove notranjosti. Če ne bi bilo tako, bi slikar bržkone naslikal kmeta pri njegovem opravilu in si ne bi prizadeval z upodobljenimi osebami ustvariti tistega odnosa, ki pritiče portretiranju, pa četudi je šlo pri tem le za hitro skico, ki je bila kasneje prenesena na platno.

kljub temu, da sta bili liki *Kmečka družina* in *Krošnjar* v Strahlovi zbirki označeni kot pendanta, in sta skupaj prišli in verjetno

¹¹ POLEC 1930, cit. n. 1, p. 141.

tudi odšli iz Narodnega muzeja, se je sled za drugo, Strahlovo »sliko 189«, zaenkrat žal izgubila, prvo, »sliko 185«, pa še vedno lahko v vsem njenem sijaju vidimo v Narodni galeriji.

75"16":929 Almanach
izvirno znanstveno delo – original scientific paper

SULLE TRACCE DI UN DIPINTO SMARRITO DI ALMANACH

La biografia di Edvard e Karl Strahl – rispettivamente padre e figlio, che crearono nel loro castello di Stara Loka un originale museo d'arte – apparsa nel 1930 nello "Zbornik za umetnostno zgodovino", risulta redatta in modo molto accurato e coerente (nn. 1–2). L'ampio catalogo della collezione compilato da Karl Strahl negli ultimi anni di vita, viene presentato in questa pubblicazione integralmente, nella sua versione originale in lingua tedesca. Dopo la morte di Karl Strahl, avvenuta nel 1929, gli eredi cedettero la maggior parte della collezione alla Galleria Nazionale (*Narodna galerija*) e al Museo Nazionale (*Narodni muzej*), ambedue con sede a Lubiana. Negli anni seguenti, durante i vari trasferimenti del fondo da un'istituzione all'altra, alcuni dipinti andarono purtroppo dispersi.

Un'attenzione particolare meritano due dipinti a olio che nell'elenco dello Strahl corrispondono ai numeri 185 e 189, e che vengono attribuiti a un pittore ignoto del XVII secolo ("Unbekannter Maler des 17. Jahrhunderts"). Nel 1930 il dipinto n. 185 diventò di proprietà del Museo Nazionale con il titolo di *Accattoni (Berači)*. Nel 1946 venne trasferito alla Galleria Nazionale, dove si trova ancora adesso. Lì il dipinto ricevette un nuovo titolo – da allora è noto infatti come *Famiglia di contadini (Kmečka družina)* – e venne attribuito all'ancor oggi un po' misterioso pittore fiammingo girovago, che conosciamo con il soprannome di Almanach. Anche il quadro n. 189 trovò posto nel Museo Nazionale, dove gli fu dato il titolo di *Venditore ambulante (Krošnjar)* e dove appare nell'elenco dei dipinti e delle sculture che furono consegnati nel 1946 alla Galleria Nazionale. Da allora però se ne è persa ogni traccia.

Ciò che abbiamo detto finora ci sembra importante perché durante la compilazione del catalogo della propria collezione di opere d'arte, Karl Strahl aveva chiaramente fatto intendere che i due dipinti formavano una specie di *pendant*, e che perciò andavano trattati insieme sotto il profilo contenutistico, formale e temporale. Purtroppo solo quando un giorno lo sventurato *Venditore ambulante* riapparirà davanti ai nostri occhi, saremo in grado di verificare la tesi di Strahl nonché l'attribuzione all'Almanach.

Didascalie:

1. Stara Loka, castello, corridoio al secondo piano con una parte della collezione Strahl (foto dell'epoca)
2. Almanach, *Famiglia di contadini*, Ljubljana, Galleria Nazionale
3. Almanach (?), *Venditore ambulante*, già a Stara Loka, castello (particolare della fig. 1)